СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ БРЕХЛИВОСТІ У ПІДЛІТКІВ

Н.М. Майорчак

Україна, м. Львів, викладач кафедри теорії та методики практичної психології Львівського державного університету внутрішніх справ

Проблеми брехні та обману, чесності та довірливості надзвичайно актуальні як у багатьох професійних сферах, так і міжособистісних взаєминах у цілому, але вони ще не досить вивчені у психологічній науці. Перед психологією стоїть завдання розробки методів діагностики, які спроможні були б вивчити її взаємозв'язок з іншими властивостями особистості (зокрема і з реальною брехливістю, схильністю до обману і маніпулювання, і навіть чесністю та довірливістю). При набутті підлітком різних видів діяльності, отримуючи ті чи інші аспекти громадського досвіду, відбувається поступове згортання зовнішньої діяльності й зовнішніх матеріальних дій з предметами та виконання внутрішніх, розумових. Вчені виявили, що мозок патологічних брехунів відрізняється від мозку звичайних людей. Виявилося, що у них значно більше білої речовини [4].

Коли підлітки вдаються до брехні, обману, у них завжди є мотив: уникнення покарання, обійти відповідальність, підняти в очах оточуючих своє значення, але міфомани зазвичай мають різні мотиви. Подібно клептоманам, міфомани здавалося би не переслідують мети, більше того, своєю амбіційною поведінкою сильно підривають собі репутацію. Щоб красиво брехати і навіть не пошитися в дурні, для цього потрібно мати відмінну пам'ять.

Щоб подолати лицемірство дорослого, треба вивчити дитину. Діти – наша міфологія, природність, сутність – знищення нашої суб'єктивності [1].

«Позитивна» батьківська стимуляція закріплює у дитини спосіб завоювати симпатію та перспективну любов через фантазії, вигадки, брехні. Кордонів для дитячої винахідливості та фантазій немає. Дитина продовжує брехати, одержуючи у нагороду увагу, подив, сміх, захоплення й обурення. Вона продовжує займати позицію невтримного фантазера. Такий спосіб самоствердитися спочатку стає звичкою, потім переходить у залежність. Усе життя відбувається під прапором «Першого квітня». Такий спосіб вкорінюється, вростає глибше, стає визначальною лінією поведінки. Але цей спосіб не задовільняє правдиві потреби дитини, підлітка, швидше, навпаки.

Створює конфліктні ситуації, формує несерйозне ставлення до себе, навіть більше: катастрофічно втрачає свою довіру, втрачає в очах власну гідність.

Щоб краще зрозуміти соціальні чинники формування ставлення до брехні у підлітків, спробуємо розподілити в окремі градації, щоб краще зрозуміти, що обман має різні мотиви. Класифікація мотивів брехні:

1-ий можливий мотив – кримінальний. Різного роду шахрайство, яке попадає під статтю Кримінального кодексу: обман заради наживи, з нанесенням матеріальних збитків. Не перевелася ще й армія шахраїв одинаків, що залишилися такі винахідливі, використовуючи різні способи «законного відбирання грошей у громадян» так само, як їх літературний побратим Остап Бендер.

2-ий можливий мотив – ухилення від відповідальності за провину, завдяки якій завдається шкода без наміру. Потім стоїть страх перед покаранням, страх заплямити свою репутацію, слабкодухість, боягузливість.

3-ій можливий мотив – спосіб завдати психічну (моральну) травму (нашкодити психічному здоров'ю). Пам'ятаєте грибоєдівське: «Брехня страшніша від пістолета?» Для брехуна й світло вигода, бо отримуючи «садистську» насолоду від зловтіхи, від думки, що з його брехні комусь стало боляче. Брехня і заздрість «вигодовує» плітки.

4-ий можливий мотив – «брехня на благо».

5-ий можливий мотив – «брехня для задоволення», тут діапазон широкий: від безневинного мріяння і фантазування як окремих епізодів; брехня, як звичка чи риса характеру; непереборна потреба до обману, містифікації оточуючих, потреба до брехні, брехня, як поведінкова залежність.

6-ий можливий мотив – брехня, як протест і засіб компенсації фізичного чи психічного дефекту особистості.

Групі батьків і підлітків було запропоновано один дуже простий експеримент: було запропоновано оцінити одні й ті самі твердження, щоб з'ясувати відмінності оцінок та схожість.

Відмінності у наступному: з твердженням «Підлітки найбільше зайняті з'ясовуванням і побудовою своїх стосунків з іншими людьми. Дружба – головне, що характеризує життя». Із твердженням 95% підлітків погодилися і лише 7% батьків були згодні з цим твердженням.

Що стосується твердження «Підлітки переймають погляди, манери своєї компанії; соромляться бути собою» – думка підлітків і батьків була також протилежною.

Схожість полягає в наступному: оцінки дорослих і підлітків були одностайні з твердженням «Підлітки постійно дбають про те, як їх оцінюють інші люди».

Можемо зробити такі висновки: дружба та розуміння друзів і однолітків для підлітка мають велике значення, що визначають основну лінію поведінки, тому батькам необхідно тактовно будувати взаємини та розуміти, що вони мають внутрішній конфлікт між бажанням бути незалежними і водночас належати групі своїх ровесників.

Зі століттями, з покоління до покоління виховання чесності вирішується просто: живи «не в брехні». Своєю поведінкою батьки доводять і показують, що правда – краще. На прикладах інших батьки показують і розповідають, що обман завжди обертається ганьбою.

У юнаків цей інтервал охоплює 17-21 рік, у дівчат – 20 років. Коли завершується фізичне, зокрема статеве, дозрівання організму. У психологічному плані головною особливістю даного віку є вступ у самостійне життя, коли відбувається вибір професії, різко змінюється соціальна позиція [3].

Отже, за оцінками багатьох учених брехня – це складне соціально-психологічне явище, яке недостатньо вивчене. Боротьба з нею потребує глибокого знання природи походження та розвитку важливих та невід'ємних складових.

Список використаних джерел

1. Алешинцев, И. Ложь у детей / И. Алешинцев. – Псков: Электро-типография Г.А. Румеля, 1908. – 20 с.
2. Душина, Е.А. Особенности отношения ко лжи современных школьиков: дис. … канд. психол. наук: 19.00.11 / Е.А. Душина. – М., 2000. – 163 л.
3. Каптерев П.Ф. О детской лжи // Народное образование. 2000. № 1. С. 214-227.
4. Знаков, В.В. Психология понимания правды / В.В. Знаков. – СПб., 1999. – 279 с.
5. Знаков В.В. Классификация психологических признаков истинных и неистинных сообщений в коммуникативных ситуациях // Психологический журнал. 1999. Т. 20. № 2. С. 54-65.